

ETTEVÕTLUSE ARENGUT MÕJUTAVAD TEGURID EESTIS¹ (Põhja-Sakala valla näitel)

Tõnu Aavasalu²
Tartu Ülikool /TÜ/; Põhja-Sakala vald /Viljandi maakond/

Matti Raudjärv³
Tartu Ülikool, Mattimar OÜ
[Georgia Tehnikaülikool, Tbilisi Riiklik Ülikool]

Abstract: The article covers the study conducted for a graduation paper of the University of Tartu in Estonia, in the academic year 2018/2019, on factors influencing business development based on the case of the North Sakala Rural Municipality located in Central Estonia. Based on extensive sources of literature, the essence and objectives of regional policy, and the impact of regional development policy and the administrative reform on rural business activities are brought out. Also an overview of the impact of the administrative reform on local government as the developer of business environment and on business development is provided. Rural business activities and the factors influencing them are treated separately, based on the case of the North Sakala Rural Municipality. The survey conducted among heads of businesses of the North Sakala Rural Municipality, and the analysis of its results made it possible to draw a lot of conclusions and make suggestions. Proceeding from the results of the quantitative survey conducted among heads of businesses, the respective proposals have also been submitted to the North Sakala Rural Municipality Government.

¹ Artikli koostamise aluseks on Tõnu Aavasalu lõputöö „Ettevõtlust mõjutavad tegurid Põhja-Sakala valla näitel.“ Töö on edukalt kaitsnud TÜ Pärnu Kolledžis juunis 2019, juhendajaks oli Associate Professor, PhD (filosoofiadoktor-majanduskandidaat) Matti Raudjärv, kes on ka käesoleva artikli koostaja, seda eelnimetatud lõputöö autori Tõnu Aavasalu nõusolekul ning kaastööl.

Töö oli osaliselt esindatud ka 3.-5. juulil 2019 Eestis toimunud XXVII rahvusvahelise majanduspoliitika teaduskonverentsi „Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2019“ raames Eesti kohaliku omavalitsuse juhtide ümarlaua „Haldusreform – positiivsed ja negatiivsed tulemused. Probleemid ja lahendamata küsimused. Tulevik.“ aruteludes-diskussioonides (3. juulil 2019, Jänedal), kus autor Tõnu Aavasalu oli sisukalt aktiivne osaleja.

² Tõnu Aavasalu, Põhja-Sakala vallavanem ja endine TÜ Pärnu Kolledži üliõpilane, 2019 sügisest TÜ majandusteaduskonna magistrõppe; Lembitu pst 42, Suure-Jaani, Põhja-Sakala vald, 71502 Viljandi maakond, Eesti-Estland-Estonia;

e-mail: tonu.aavasalu@pohja-sakala.ee ; tonu@vanaoue.ee

³ Matti Raudjärv, Mattimar OÜ juhataja-tegevdirektor ja omanik, rahvusvahelise kolmekeelse teadusajakirja „Eesti majanduspoliitilised väitlused“ peatoimetaja; Georgia Tehnikaülikooli külalisprofessor ja doktoritõppe programmi välismaine juht ning Tbilisi Riikliku Ülikooli külalisprofessor ja doktorantide kaasjuhendaja; lõputöö juhendamise ajal (2018/2019 õppeaastal) TÜ Pärnu kolledži külalisõppejõud käsunduslepingu alusel;

e-mail: matti.raudjarv@ut.ee ; mattir@hotmail.com

Keywords: business activities and business development; factors influencing development; local governments; population and communities; regional development policy; administrative reform; rural areas; heads of businesses; survey

JEL codes: H: Public Economics; J: Labor and Demographic Economics; M: Business Administration and Business Economics; R: Urban, Rural, Regional

Sissejuhatus

Eesti rahvastik paikneb piirkonniti väga ebahütlaselt. Viimaste aastakümnete jooksul on see süvenenud, lisaks on maapiirkondade elanike arv kiirelt vähenenud. Nende protsesside jätkumisel võib juhtuda, et osa piirkondi jäävad inimestest tühjaks, ettevõtjatel ei jätku töökäsi ja elu korraldamine maapiirkondades muutub nii riigi kui omavalitsuse jaoks väga kalliks kui mitte võimatuks. Ettevõtluse arendamine ja kohaliku omavalitsuse tegevuse korraldamine maapiirkondades sõltuvad suurel määral riigi regionaalpoliitikast. Regionaalpoliitika saab kaasa aidata ääremaastumise vähenemisele, toetades ettevõtlust ja maapiirkondade arengut. Selleks on riik välja töötanud tegevused, mis peaksid aitama erinevate toetusmeetmete abil maapiirkondadel areneda ja arenguvahet linnapiirkondadega vähendada.

Hoolimata juba tehtud suurtest investeeringutest, väheneb Statistikaameti andmetel igal aastal Põhja-Sakala valla⁴ elanike arv. Oluliselt mõjutab see ka ettevõtjaid, kes vajavad tööjõudu. Paljud ettevõtjad on valiku ees, kas laiendada oma tegevust maapiirkonnas või kolida oma ettevõtte sinna, kus tööjõud on olemas.

Osa ettevõtteid on asunud ise piirkonna elu toetama, et koguda seeläbi kogukonnas tuntust, saada juurde töötajaid, olla atraktiivne ja kogukonnasõbralik. Ettevõtjad ise on kutsunud inimesi maale elama ja pakkunud meeldivat töökeskkonda. Ettevõtete panus piirkonna arengusse on väga erinev. Ettevõtte majandustegevuse peamine eesmärk on kasumi teenimine, aga millisel määral saab ettevõtte ka ise piirkonda panustada, oleneb ettevõtte kui organisatsiooni väärtushinnangutest ja vastutusest kohaliku kogukonna ees.

Regionaalpoliitika, haldusreform ja maapiirkonna ettevõtluse arendamine on omavahel väga tihedalt seotud ning mõjutavad üheskoos piirkonna terviklikku arengut. Regionaalpoliitikaga on Euroopa Liidus tegeldud alates 1957. aastast. Eesti võttis esimese regionaalarengu kontseptsiooni vastu 1994. aastal. Oluliselt vähem on tegeletud haldusreformi ja ettevõtluse toetamisega. Hinnates Statistikaameti andmeid ja ministeeriumide erinevaid analüüse, tuleb tõdeda, et Eesti regionaalpoliitika ei ole strateegiates soovitud eesmärke saavutanud, vaid aastate jooksul on olukord halvenenud.

Eesti maapiirkondade elanikkond ja sisemajanduse koguprodukti (SKP) osatähtsus riigi SKP-s vähenevad jätkuvalt ning selle kõige tagajärjel on ettevõtetel puudu tööjõust. Need teemad vajavad käsitlemist ning kiirete lahenduste leidmist. Maapiirkondades rahvastiku vähenemise trendi jätkumisel ei ole kohalikud omavalitsused suutelised

⁴ Põhja-Sakala vald asub Kesk-Eestis.

teenuseid osutama, kuna teenus läheb ühe inimese kohta väga kalliks, ettevõtjad ei leia piirkonnast tööjõudu, eriti tippspetsialiste. Valikuteks on – kas tuua tööjõudu mujalt või kolida ettevõttega sinna, kus on tööjõud. Tõsiselt tuleks võtta neid tendentse, mis ilmnevad rahvastiku paiknemisel, osa regionide SKP osatähtsuse vähenemisel riigi SKP-s kui ka rahvastiku rändes, leides lahendusi nende muutmiseks soovitud suunas.

Artikli eesmärgiks on selgitada välja Põhja-Sakala valla ettevõtlust soodustavad ja takistavad mõjurid ning esitada ettepanekud kohalikele vallavalitsusele, et tõsta piirkonna konkurentsivõimet, vähendada ääremaastumist, mille kaudu oleks kohalikel ettevõtetel parem ettevõtluskeskkond ja ettevõtjad ei peaks ettevõtlustegevust suurematesse tömbekeskustesse viima.

Eesmärgi saavutamiseks seati järgmised uurimisülesanded:

- uurida ja anda ülevaade regionaalpoliitika, haldusreformi ja maapiirkonna ettevõtluse mõjust piirkonna ettevõtluskeskkonna arengule;
- uurida ja anda hinnang Põhja-Sakala valla ettevõtluse hetkeolukorrale;
- viia läbi uuring (ankeetküsitlus) Põhja-Sakala valla ettevõtete juhtide hulgas ning analüüsida tulemusi;
- lähtuvalt uuringu tulemustest teha ettepanekud ettevõtluskeskkonna parendamiseks.

Tulenevalt ettevõtete juhtide seas läbi viidud kvantitatiivse uuringu analüüsi tulemustest ja järeldustest, on vastavad ettepanekud Põhja-Sakala Vallavalitsusele esitatud.

1. Regionaalpoliitika ja haldusreformi mõjust maapiirkonna ettevõtlusele

1.1 Regionaalpoliitika ja selle eesmärgid

Eesti haldusreformil on ettevõtluse arengule ja teenuste osutamisel elanikkonnale oluline roll ja tähtsus nii riigi kui terviku ning samas ka regionaalpoliitika seisukohast. Samas on nad omavahel tihedalt seotud. Haldusreform peaks toetama ettevõtluse arengut ja teenuste paremat pakkumist ning ettevõtluse areng ja teenuste turg peaks omakorda soodustama haldusreformi sujumist ja elluviimist. Need protsessid ei toimu üleöö, vaid liiguvad paraku aeganõudvalt, pikkamisi. Siinjuures vajalik ka paindlikkus ning tingimata kohalike huvide ja vajaduste ning võimaluste arvestamine. Ka riigireformi kavandamine ja elluviimine Eestis teeb siin oma korrektiivid. Võib ka nii ütelda, et kõik eeltoodu on tihedalt seonduv regionaalpoliitikaga, mis kuulub majanduspoliitika ühe põhivaldkonna – struktuuripoliitika valdkonda (korra- ja protsessipoliitika kõrval).

Regionaalpoliitika eesmärgiks on riigi ja tema regionide tasakaalustamine. Regionina käsitletakse piirkonda, mis on halduslikel, poliitilistel või analüüsivõime eesmärkidel sisemise seostatuse ja sarnaste tunnuste abil määratud terviklik riigi territooriumi osa. (Mereste 2003: 197)

Sternbergi arvates peaks Euroopa Liidu regionaalpoliitika tänasest rohkem toetama nii ühtekuuluvust kui ka konkurentsivõimet. Regionaalpoliitika peab pikemas pers-

pektiivis toetama ettevõtlusaktiivsuse kasvu, arvestades iga riigi, iga piirkonna konkreetseid vajadusi. (Sternberg 2012: 589)

Regionaalpoliitikal on oluline osa rahvastiku geograafilise paiknemise hajutamisel. Ettevõtluse kontsentreerumine tekitab tugevaid keskusi, mis tõmbavad vähem atraktiivsetest piirkondadest endale ettevõtteid ja töajõudu. Regionaalpoliitilistest eesmärkidest lähtuva tegevuse abil on võimalik teha ümberjaotamist, suunates vahendeid vähem arenenud piirkondadesse.

Majandusliku, sotsiaalse ja ühiskondliku arengu ühtlustamine ning tasakaalustamine on Euroopa Liidu (EL) peamisi tegevusvaldkondi. Jaotades vahendeid EL-i struktuurifondide kaudu, toetatakse ühtsuse saavutamise eesmärgil madalama arengutasemega piirkondi. Majanduse üldise suuruse mõõtmiseks kasutatakse kõige sagedamini sisemajandamise koguprodukti (SKP). Sellel põhinevat näitajat SKP elaniku kohta kasutatakse laialdaselt elatusasteme võrdlemiseks või majandusliku lähenemise või kaugenemise jälgimiseks EL-s. Aastatel 2008–2009 toimunud finantskriisi tõi kaasa suure majanduslanguse, mille taastumine algas 2013. aastast. Viimase kümne aasta keskmine kasv on olnud alla 1% aastas. Kõige kiirem kasv oli viimase kümne aasta lõikes Maltal, keskmiselt 4,2%, millele järgnesid Iirimaa (4,1%) ja Poola (3,3%). Seevastu on areng Kreekas, Itaalias, Horvaatias ja Portugalis negatiivne olnud. (Euroopa Komisjon, 2019)

Mahajäänud piirkondades on oluline ettevõtluse konkurentsivõimet arendavate meetmete rakendamine. Regionaalpoliitika peab võimaldama ühtlast arengut kogu riigis, terviklikku ja tasakaalustatud elukvaliteedile suunatud arengut. SKP erinevus on riikide vahel väga suur, samas erineb SKP ka riikide siseselt, piirkonniti väga oluliselt. Väiksemad on erinevused arenenud riikide hulgas, kus regionaalpoliitikat on tehtud pikemat aega ja rohkem läbi mõelduna ning piirkondade eripära arvestades. EL-i liikmesriikide SKP elaniku kohta erineb riikide võrdluses kordades. Näiteks on Eestis SKP elaniku kohta EL keskmisest näitajast ainult 61,4%, samas Liechtensteinil on see näitaja 507%. (Euroopa Komisjon, 2019)

Kuigi Eesti territoorium on väike, on piirkondade areng väga erinev. Jätkuvalt on tendents, et inimesed liiguvad suurematesse linnapiirkondadesse Tallinna ja Tartu ümbrusse. Eesti riigi regionaalpoliitikal on vaja leida lahendus, kuidas riigis oleks võimalik viimastel aastatel süvenenud lõhet vähendada. Võrreldes paljude teiste Euroopa riikidega on Eestisesed regionaalsed erinevused oluliselt suuremad. Kohalike omavalitsuste (KOV) investeeringusuutlikkus on võrreldes valitsussektoriga madal olnud. Omavalitsuste tulubaas ei võimalda teha piisavaid investeeringuid regionaalsete erinevuste vähendamiseks ja lõhe on viimasel ajal süvenenud. (Taata 2018: 6)

Senise Eesti regionaalpoliitika pinnalt võib järeldada, et rohkem tähelepanu tuleks pöörata regionaalarengu riiklikule rahastamisele, ettevõtlust tuleks maapiirkondades oluliselt rohkem toetada. Tuleks toetada komplekssemaid lahendusi kohalikul tasandil, kus ei lähtuta ainult esmavajadustest. Maakondlikud arengustrateegiad on puudulikud, kuna puuduvad riikliku, maakondliku ja kohaliku planeeringu reguleeritud seosed. (Taata 2018: 18)

Riigi regionaalpoliitika meetmete üldeesmärkide saavutamiseks on välja töötatud erinevaid mõõdikuid. Mõõdikuna käsitletakse SKP osatähtsuse muutusi Eesti keskmisest. Eesti Statistikaameti andmetel on Harjumaa osatähtsus viimase kümne aasta jooksul suurenenud 41,3 protsendilt 44,3 protsendile. Samal ajal on Viljandimaa osatähtsus riigi SKP-st vähenenud 2,4 protsendilt 2,2 protsendile.

Riigi eri piirkonnad vajavad majanduse arendamiseks erinevaid meetmeid. Infrastruktuuridesse orienteeritud regionaalpoliitika on mahajäänud piirkondade kõige olulisem strateegia. Strateegia on pikaajaline kavandatud süsteem piirkondade arenguvõimalustest, mida rakendatakse vajalike ülesannete ja piirkonna eripära arvestades. Eesti regionaalarengu strateegia määratleb arengu soovitud suundumused, riigi regionaalpoliitika alused ning mõju lähtekohad. Eestis on regionaalpoliitika korralduses lähtunud Euroopa Liidu regionaalpoliitika juhtprintsiipidest ja põhimõtetest. Regionaalpoliitika kavandatud eesmärkide täitmine on Rahandusministeeriumi seirearuande põhjal Eestis vaid osaliselt õnnestunud. Erinevused on jätkuvalt suured ja vajalikud tegevused ei ole ennast veel piisavalt suutnud õigustada. (Rahandusministeerium 2018: 3)

Eesti regionaalarengu tendentsid näitavad selgelt vajadust muudatuste järele. Arengu ja elukvaliteedi erinevused pealinna Tallinna regiooni ja muu Eesti vahel on püsivad ning isegi suurenenud. Regionaalarengus kasvab suuremate linnade osakaal, sinna koguneb teadmiste ja oskuste potentsiaal. Eesti vajab regionaalpoliitikat, mis lähtub pikaajalisest arenguvisionist ja arvestab iga piirkonna eripära. Regionaalpoliitika rahastamine on jäänud suures osas ELi kanda. Riik peaks suutma ise piisavalt vahendeid regionaalset arengut suunavate eesmärkide täitmiseks eraldada. Täna see veel paraku meil reaalne ei ole, aga selles suunas liigume kindlasti.

1.2 Haldusreformi mõju kohalike omavalitsusele kui ettevõtluskeskkonna arendajale ja ettevõtluse arengule

Pawel Swianiewicz andmetel on Euroopas toimunud kolm suuremat haldusterritoriaalset reformide lainet. Eelmise sajandi üheksakümnendatel ja käesoleva esimesel kümnendil said alguse seni kestvad haldusüksuste ühinemised nii Lääne- kui Ida-Euroopa riikides. Intensiivistumine oli 2008. aastal finantskriisi järel. Ühinemised leidsid aset nii vabatahtlike või sunniviisiliste ühendamise lainetena, kui ka ühekordse reformina. Pawel Swianiewicz on teinud erinevaid uuringuid selle kohta, kas kohalike omavalitsuste liitumised ja ühinemised mõjutavad piirkonna arengut. Samuti on tema poolt haldusreformi erinevaid mõjureid kohaliku omavalitsuse ja kohaliku elu arengule kirjeldatud. (Swianiewicz 2017: 2)

Viimase 20 aasta ühinemiste tulemusi uuris Antonio Tavares ja jaotas nende mõju kolme kategooriasse: majanduslik efektiivsus ja kulude kokkuhoid, juhtimismõjud ning ühinemiste mõjud demokraatiale. Mitmed uuringud on tema andmetel viidanud ühinemisreformide korraldamisel kompromisside tegemisele tõhususe ja demokraatia vahel. Kui varasemad uuringud, enne 2000. aastat, näitasid edu sõltumist regiooni

ajaloost, ruumilisest ja majanduslikust olukorrast, siis tema hinnangul olid tehtud uuringud väga üldised. Majanduslikku tõhusust nähti peamiselt üldistes halduskuludes, kuid suurt mastaabisäästu tema hinnangul ei teki. (Tavares 2018: 9)

Hankov jt analüüsisid regionaalprogrammide rakendamist KOV-des ja leidsid, et kõige suurema toetuse on saanud need omavalitsused, kus eelarve elaniku kohta on teises kvartiilis. Samas kõige väesemad omavalitsused on saanud toetusi elaniku kohta alla keskmise, mis näitab nende KOV-de vähest haldussuutlikkust ja kaasfinantseerimisvõimet. KOV-i roll on koordineerida kohalikku elu ning omavalitsuse suurusel olenemata tagada kõikide piirkondade areng. Uuringus rõhutati, et just väiksemad omavalitsused ei ole suutelised ette valmistama projekte ja tagama vajalikku omafinantseeringut. Võimalus on taotleda suuremaid projekte omavalitsusliitude kaudu, aga selles osas ei ole tehtud piisavalt koostööd. Uuringus tõdeti, et Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse (EAS) poolt valitud meetmed ei ole osutunud nende piirkondade puhul sobivaks ja ei ole vähendanud mahajäämust. Regionaalprogrammide puhul on investeringute raha kasutatud peamiselt sotsiaalse infrastruktuuri arendamiseks, mitte nn pehmete projektide arendamiseks. (Hankov jt 2004: 305-308)

Eesti haldusreformi kontseptsioonis (2015) on kirjutatud, et reformi eesmärgiks on omavalitsused, mis suudavad pakkuda inimestele paremaid avalikke teenuseid, tagada piirkondade konkurentsivõime kasv ning täita iseseisvalt neile pandud ülesandeid. Alleesmärkideks on kohaliku omavalitsuse üksuste juhtimise kvaliteedi tõus ja suurem võimekus suunata oma piirkonna arengut. (Rahandusministeerium 2015: 4)

Viimase haldusreformi (2017. aasta 15. oktoobril toimunud kohalike omavalitsuste volikogude valimistega seoses ja järel) põhifookus oli suunatud kohaliku omavalitsuse reformile, millele lisaks korraldati ümber maavalitsuste töö ning jagati erinevad ülesanded KOVidele ja nende koostööorganitele. Lisaks sooviti riigireformi elluviimist, mis korraldaks ümber ka keskvalitsuse töö. Selle käigus oleks tulnud välja töötada valitsussektori ülesanded ja paiknemise analüüs ning põhimõtted selleks, et tagada avalike teenuste kvaliteet ja kättesaadavus ning kulude mõistlikkus.

Kohaliku omavalitsuse võimekusest sõltub, kui palju suudetakse regionaalpoliitilisi eesmärgi täita. Kohalikul omavalitsusel peab olema piisavalt ressursse, et tegeleda kohaliku piirkonna tervikliku arendamisega. Väga olulised on eesmärkidest lähtuvad tegevused – eriti siis, kui tehakse suuri investeringuid. Haldusreformi kontseptsiooni kohaselt on omavalitsuste minimaalseks elanike arvuks 5000 inimest, et omada võimekust elukeskkonna ja infrastruktuuri (taristu) projektide ettevalmistamiseks ja läbiviimiseks ning heal tasemel avalikke teenuseid osutada (Haldusreformi kontseptsioon 2015: 7).

Haldusreformi kavandamisel seati reformi eesmärgiks omavalitsuste võimekus iseseisvalt ellu viia neile seadusega pandud ülesandeid ja et elanikele on loodud kõik võimalused avalikke teenuseid oma koduvallas tarbida. Omavalitsuste elanike miinimumkriteeriumiks seati juba eelnimetatud 5000 inimest. See on minimaalne elanike arv, mille juures kohalik omavalitsus on suuteline temale seadustega pandud

kohustuslikke teenuseid efektiivselt korraldama ning on suuteline omavalitsust ja elukeskkonda arendama. (Rahandusministeerium 2015: 79)⁵

Tuginedes tänasele praktikale, on artikli autorite arvates ametnike spetsialiseerumine võimalik eeskätt suuremates omavalitsustes. Näiteks on suuremad omavalitsused (erinevalt väikestest), suutelised finantsanalüüside koostamist korraldama, personalitööd, kommunikatsiooni ja paljusid teisi ülesandeid paremini täitma. Suurem omavalitsus suudab piirkonda terviklikumalt arendada, lähtudes kehtestatud arengukavadest ja ehk õnnestub ka ebamõistlike otsuste tegemist sagedamini vältida. Maapiirkondade edu sõltub omavahel vastasmõjus olevatest protsessidest, mille suunamine on raske ja nõuab koordineeritud koostööd, ressursse ning aega. Maapiirkondade arengus on Eestis ajalooliselt olulist osa täitnud põllumajandus ja metsandus. Põllumajanduses on oluline taimekasvatuse (M. R.: ka loomakasvatuse ja piima tootmine pole vähem tähtsad), mille saadused on enamuses maal toodetud. Viimasel ajal on lisandunud ka trende, kus toidu tooret on asunud kasvatama-tootma ja töötleva ka linnades.

Maaelu on olulisel määral mõjutanud kogukonnad, kes ka haldusreformi raames omasid otsustavat rolli ja kindlasti on nende mõju kasvav. Avatud turumajandusega maamajandus globaliseerub samuti ning me kõik konkureerime kõigiga. Tänu globaliseerumisele on positiivselt mõjutanud meie maapiirkondasid tehnoloogiline areng, näiteks info- ja kommunikatsiooni tehnoloogia (IKT) tulek. Juurde on tulnud tasuvaid ja tarku töökohti. See tähendab, et haldusreformi mõttes toimub endogeenne areng, kus kohalik ressurss leiab uued väärtused maapiirkondade arengus ja tehakse uued kokkulepped, toimuvad sisemised muutused. Haldusreformid on enam puudutanud maapiirkondade haldusüksusi, seda nii tulenevalt rahvastiku ümberpaiknemisest viimase sajandi jooksul, kui ka maamajanduses toimunud muutustest (Swianiewicz 2017: 12).

Haldusreformi eesmärke arvestades peaks kohalikud omavalitsused olema suutelised piirkondlikku arengut korraldama. Erinevad uuringud tõid välja selle, et ühinedes kasvab omavalitsuse võimekus korralda elu piirkonnas. Suurem omavalitsus on suuteline paremini läbimõeldud arengut korraldama, kus arvestatakse piirkondlike eripäradega ja ei dubleerita erinevaid tegevusi. Eelnevates uuringutes on jõutud järeldustele, et suuremas omavalitsuses võib väheneda pakutavate teenuste hind. Suuremaks puuduseks peeti poliitilise aktiivsuse vähenemist valimistel ja omavalitsuse kaugenemist kohalikest inimestest.

⁵ Lisaks, M. R. (Matti Raudjärv): arvestades, et nii Euroopa Liidus kui mujal arenenud maailmas toimib juba pikka aega teenindusühiskond ja ulatuslik teenuste osutamine (Bullinger, 1997), siis peaks see ka Eestis juba lähiaastatel arengunormiks saama. Algust on õnneks selles suunas juba tehtud (seda nii majanduspraktikas kui koolituses, näiteks, kaks õppekava TÜ Pärnu Kolledži magistriõppes – „Heaolu- ja spaateenuste disain ja juhtimine“ /päevaõpe, inglise keeles/ ning „Teenuste disain ja juhtimine“ /sessioonõpe/). Kindlasti aitab see kaasa nii teenindusühiskonna kujunemisele kui ka Eesti regionaalpoliitika elluviimisele.

1.3 Maapiirkonna ettevõtlus

Ettevõtlus ja sh tootmine on iga riigi majanduse alus. Paljud tegurid, mis aitavad kaasa või takistavad ettevõtluse arengut, on ettevõtluspoliitika poolt kujundatud. Ettevõtluse mõju kohta majanduse arengule on läbi viidud erinevaid uuringuid.

Harshana Kasseeah leidis oma uuringus, et ettevõtlust vaadeldakse järjest enam kui piirkonna arengut mõjutavat vahendit. Ta leidis ka samas, et riigid, mis väärtustavad ja soodustavad ettevõtlust, on kiirema majandusarenguga. (Kasseeah 2016: 907)

Väikesed ettevõtted on majanduse arengu jaoks olulised igas riigis. Lundström & Stevenson leidsid, et üheks põhjuseks, mis takistab väikeettevõtete arengut, on väikese ja keskmise suurusega ettevõtete poliitika puudumine. Inimesi tuleb motiveerida, pakkuda häid võimalusi uue äritegevuse alustamiseks ja arendada tugistruktuure ettevõtjate jaoks vajalike oskuste ja ressursside loomiseks. (Lundström & Stevenson 2001: 11)

Ettevõtluse tõenäosus on suurem, kui kõik kolm moodulit – võimalused, kalduvus ettevõtlusele ja ettevõtlusvõime, on teatud isiku jaoks olemas. Luues äri võimaluste keskkonda, stimuleerime ettevõtjaid uute ettevõtete loomisele, tähtsustame seda ning aitame kaasa pädevuse suurendamisele. Ettevõtte arengu raamistiku loovad sageli makromajanduslikud meetmed ja valitsuse poliitika. (Boter & Lundström 2005: 246)

Ettevõtluspoliitika on arenev majanduspoliitika valdkond. Lundströmi ja Stevensoni uuringus koondati olemasolevad teadmised erinevatest ettevõtluse arendamise valdkondadest, lähtuti kümne erineva riigi lähenemisviisist, toodi esile kitsaskohad ja edulood. Uuringus vaadeldi võrdlevalt riigi poliitikat ja ettevõtluspiirkonda. Käsitleti nii suuremaid kui ka väiksemaid riike, mis on erinevate majanduslike ja sotsiaalsete struktuuridega. Analüüsisides materjale, koostati iga riigi aruanded ja kirjeldati ettevõtluskomponente. Tulemuseks töötati välja ühine poliitikameetmete raamistik. (Lundström & Stevenson 2001: 502)

Ettevõtluskeskkond sõltub suuresti sellest, kuidas riik kavandab majanduspoliitilisi otsuseid, mis mõjutavad erineval moel ettevõtlust. Matti Raudjärv kirjeldab oma artiklis ettevõtluskeskkonna kujunemise teoreetilist tausta ja erinevaid ettevõtlust mõjutavaid probleeme. Majanduspoliitika põhivaldkondi saab ettevõtluskeskkonna poolelt käsitleda, kui ettevõtluskeskkonda mõjutavaid tegureid. Regionaal- ja kohalik omavalitsuspoliitika saavad üheskoos ettevõtlust võimaldavaid tingimusi maapiirkonnas kujundada. Ettevõtluskeskkonna kujundamisel on oluline infrastruktuuripoliitika toetamine, et kindlustada ettevõtluse arendamiseks vajalik taristu. (Raudjärv 2003: 149-150)

Sternberg rõhutas oma artiklis, et piirkondlikule arengule aitavad ettevõtlusega tegelemise kõrval kaasa ka suhtumised ja hoiakud, mis tulevad kogukonnast. Need võivad mõjutada inimest ettevaatlikkusele mitte alustada ettevõtlust või ka suurendada hirmusid ebaõnnestumiste ees. (Sternberg 2012: 8)

Maapiirkondade ettevõtlus vajab läbimõeldud strateegilist lähenemisviisi äärealade ettevõtlusaktiivsuse suurendamiseks. EL-i erinevates riikides (Ühendkuningriigis, Taanis, Rootsis) ja mujal (Kanadas) läbiviidud uuring⁶ kinnitas, et erinevused riikide vahel on olemas. Paremal järjel olid rohkem arenenud riigid, kus oli olemas pikaajaline avaliku sektori toetus ettevõtete arengu soodustamiseks vähem arenenud piirkondades. Suur osa rahastusest tuli EL-ist, kuid oluline oli ka kohaliku tasandi ja regionaalne koostöö ning sobitumine kohalike vajadustega. Vähem arenenud riikides aga puudusid ettevõtluspoliitika ja kaugemale ulatuvad eesmärgid. Selline poliitika saab olla siis, kui seda rakendatakse ülalt-alla ja see on koostatud ainult teiste riikide kogemuste põhjal. Nendes riikides, kus on olemas maapiirkondade ettevõtluspoliitika, on rõhuasetus väikese ja keskmise suurusega ettevõtete elujõulisuse ja konkurentsivõime tugevdamisele. Uuringus leiti, et ettevõtlusaktiivsust ei ole võimalik arendada ilma kindla ja läbimõeldud ettevõtluspoliitikata. Ettevõtluspoliitika on tihedalt seotud füüsilise ja sotsiaalse infrastruktuuriga. Ettevõtluse edendamiseks peab poliitika olema tihedalt seotud füüsilise- ja sotsiaalse infrastruktuuri arendamisega nii, et see muudab piirkonnad atraktiivseteks elu- ja töötamiskohtadeks. (North, D. & Smallbone, D. 2006: 19)

Ettevõtlusel on kogukonna arengule suur tähtsus. Ettevõtjad mõjutavad oluliselt kohalikku majandust, luues töökohti, suurendades inimeste sissetulekut ja jõukust. Viimaste aastakümnete trendid näitavad, et inimesed eelistavad elukohana suuremaid keskusi. Seetõttu on kasvanud ka elanike arv Tallinnas ja Tartus ning nende lähikümbruses. Maapiirkondade elanike arv on aga igal aastal vähenenud, seda Statistikaameti andmetel keskmiselt 1–2% aastas. Nii on ka väiksemates kohtades, kus vallakeskuses elavate inimeste arv kahaneb aeglasemalt või paremal juhul jääb samaks, aga kaugemate külade inimeste arv väheneb kiiremas tempos. Omavalitsused ei ole suutelised pöörama samas mahu tähelepanu keskustele ja väiksematele küladele. Inimeste arvu vähenemine on viinud ka paljude riigiasutuste sulgemiseni ja teenuse kaugenemisele. Suured vahemaad, vähe töökohti ja kaugus keskustest sunnib inimesi maal ka ise ettevõtlusega alustama ning võimalusel pakkuma tööd teistele.⁷

Rivo Noorkõiv ja Garri Raagmaa leiavad, et kogukonnad ei tohi jääda passiivseks piirkondliku elu korraldamisel ning peavad oluliseks Leader piirkondade tegevust, mille kaasabil on võimalik soodustada koostööd avaliku sektori, ettevõtete ja kodanikeühenduste vahel, et siis selle abil tagada uus areng ja töökohad. Maatetvõtlus on teinud läbi suuremahulise struktuurimuutuse, kus kunagiste kolhooside-sovhooside asemele on tekkinud väikeettevõtted. Alates Eesti taasiseseisvumisest kuni tänaseni on maal kadunud ligikaudu 90% põllumajanduse töökohtadest. Ettevõtete arv maal on kasvanud, kuid töötajate arv on pidevalt kahanenud. (Noorkõiv & Raagmaa 2013: 43)

⁶ M. R.: Käesolevas artiklis seda uuringut detailsemalt ei käsitleta, kuna see on olemas eespool nimetatud lõputöös (sh viited teistele autoritele).

⁷ M. R.: Teisest küljest on ju selline sündus inimestele kasulik, sest siis saavad nad ise tööd ja pakuvad seda ka teistele oma perekonna või kogukonna liikmetele. Ei pea ju inimene alati töövõtja ja palgatöötaja-tööline olema.

Suurematel (M. R.: ka jõukamatel) maakondadel on rohkem ressursse pakkuda, mis teeb ettevõtlusega alustamise kergemaks ja paindlikumaks. Suurlinnade läheduses on parem infrastruktuur ja samuti ka tööjõu kättesaadavus, mis on äärmiselt olulised eeltingimused ettevõtluse seisukohalt. (Põllumajandusministeerium/ Eesti Maaülikool 2012: 18)

Ettevõtluse areng on üks olulisemaid kogukonna majandusliku ja sotsiaalse arengu mõjutajaid, mille läbi toimub ettevõtete ja töökohtade loomine piirkonnas. Ettevõtluseks tingimuste loomine on olulise tähtsusega, määrates selle, kas ettevõtjatel tekib huvi piirkonna vastu ja sinna investeerimise soov. Tähtis on, et piirkond, kus ettevõtte tegutseb, pakuks lisaväärtust ettevõtte tegevusele. Edukad ettevõtjad saavad Peati arvamusel olla sellised, kes pööravad tähelepanu nii oma kliendi kui ka kogukonna väärtustele ja vajadustele. Väärtused, mis on välja töötatud organisatsiooni tarvis, ei tohi olla väärtused pelgalt inimestega suheldes, vaid see peab olema tunnetatav igas suhtlusolukorras. Tema hinnangul on tähtis panna rõhku mitte ainult investeeringu tasuvusele, vaid ka töötajate kultuurilisele heaolule, mis üheskoos tagavad edu pikemas perspektiivis. (Peat 2003: 10)

Kogukonnas peaks koondavaks lüliks olema külaselts, mis ühendab ettevõtjate, külaseltsi liikmete ning omavalitsuse huvid. Üheskoos on suurem võimalus piirkonda arendada, luua atraktiivsust, seista hea turvalisuse eest, panustada vaatamisväärsuste ja looduskeskkonna arendamise ning säilimisse. Sellisest koostegemisest saavad kasu kõik osapooled. Kindlasti on vajalik kõikide osapoolte koostööhuvi. Kohalike omavalitsuste elanikkonna vähesus, inimeste ärakolimine, oskustööliste piiratus on kõikide ettevõtete suurim probleem. Samas on selle probleemi põhjuseks madal palgatase, mis ei rahulda töövõtjaid. (Põllumajandusministeerium/ Eesti Maaülikool 2012: 311)

Ettevõtted on valmis piirkonnas lisandväärtusi looma, tehes koostööd teiste ettevõtjate, külaseltside ning kohaliku omavalitsusega. Edukamad ettevõtjad on need, kes saavad panustada kogukonna tegemistesse, toetada haridust ja kultuuriettevõtmisi. Piirkondade suuremad ja edukamad ettevõtjad on sageli pidanud töötajate jaoks bussitranspordi käivitama. Omavalitsustele ei ole pandud otsest kohustust tegelda ettevõtlusega, küll aga on oluline ettevõtjate panust väärtustada ja neid võimaluste piires moraalselt toetada.

Eestis on maaelu peamisteks toetajateks Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet (PRIA) ning Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus (EAS). Erinevad toetused maapiirkonnas on ettevõtjatele vajalikud, võimaldades laieneda ning areneda, luua uusi töökohti.

Ettevõtete roll ühiskonnas on viimasel ajal oluliselt muutunud. Ettevõtetelt ei oodata mitte üksnes seaduste ja eetiliste normide järgimist, vaid tähtsamaks on saanud see, kuidas ettevõtte ise ennast ühiskonnas positioneerib ning kuidas tasakaalustab erinevate sidusgruppide ootusi.

Ettevõtluskeskkonna loomise eest vastutavad eeskätt riik ja kohalik omavalitsus. Oluline on regionaalpoliitikas olevate meetmete mõju ettevõtluse arendamiseks piirkondades. Erinevatel osapooltel on erinevad kohustused – Euroopa Liidu regionaalpoliitika peaks

ettevõtlust erinevate meetmete abil toetama: alustava ettevõtja toetus, tegutsevate ettevõtjate toetus ning ühistegevus. Eesti riigi erinevatel asutustel lasub vastutus korraldada läbimõeldud regionaalpoliitikat Eesti erinevates piirkondades, arvestades piirkondade eripära.

Kohaliku omavalitsuse roll on ettevõtluskeskkonna ja elukeskkonna loomine, kus ettevõtjad saavad vastavalt loodud tingimustele kaupu toota ja teenuseid osutada ning töötajatel oleks soov elada. Kohalik omavalitsus peab piirkonna kultuuri-, ajaloo- ning loodusväärtusi hoidma ja väärtustama ning edendama koostööd ettevõtjate, teadus- ning riigiasutuste vahel.

Ettevõtjate vastutus ei ole sugugi väiksem – tuleb keskkonnast ja oma töötajatest hoolida, väärtustades kogukonda ja silmas pidades, et eesmärgiks ei ole ainult kasum.

2. Maapiirkonna ettevõtlust mõjutavad tegurid Põhja-Sakala valla näitel

2.1 Põhja-Sakala valla ettevõtete juhtide uuring ja tulemuste analüüs

Uuringu põhifookuseks oli Viljandimaa nelja endise omavalitsuse: Kõo, Kõpu ja Suure-Jaani valla ning Võhma linna (ühinenud Põhja-Sakala vald) ettevõtluses toimunud muutused aastatel 2014–2017, ettevõtlustegevuse tutvustamine ja küsitluse korraldamine ettevõtete juhtide seas.

Uuringu koostamiseks kasutati Äriregistri, Statistikaameti ning Maksu- ja Tolliameti andmebaase ja Põhja-Sakala valla andmeid ettevõtlusest. Töös antakse hinnang Põhja-Sakala valla ettevõtete arengule majandusnäitajate alusel ja analüüsitakse näitajate muutust perioodil 2014–2017. Arengunäitajate analüüsiks oli valitud järgmised näitajad: müügitulu, kasum/kahjum, töötajate arv, põhitegevusalad.

Ettevõtlustegevust mõjutavate tegurite leidmiseks koostati ankeetküsitlus, mille eesmärgiks oli saada informatsiooni otse ettevõtjatelt ettevõtete üldiste näitajate, arengute, erinevate toetuste kasutamise kohta ning ettepanekuid omavalitsuse ja riigi tegevuste ettevõtluskeskkonna parendamiseks. Küsitlus viidi läbi internetipõhises keskkonnas ja ettevõtjatele saadeti link vastamiseks e-posti teel.

Ankeetküsimustik saadeti 96 ettevõtjale, neist vastas 36 ettevõtjat ehk 38%. Ettevõtetest valiti need, kus oli vähemalt üks töötaja, positiivne käive ning e-posti aadress. Valik tehti 2017. aastal tegutsenud ettevõtete hulgast.

Küsitlus põhines kvantitatiivsel uurimismeetodil ning küsimustik koosnes kolmest osast, kus esimene keskendus ettevõtte üldandmete kogumisele. Teises osas (I) küsiti hinnangut ettevõtte tegevusele, tulevikule ning sidet kogukonnaga, kolmandas osas (II) ettevõtete peamisi probleeme ja takistusi ning ootusi omavalitsusele või riigile.

2017. aasta alguse seisuga tegutses Äriregistriandmetel Põhja-Sakala vallas 345 ettevõtet (nende hulgas ei olnud FIE-d). Enamus ettevõtetest, s.o 95% oli alla 10 töötajaga mikroettevõtted. 27 väikeettevõtet olid töötajate arvuga 10–49 ja üle 50

töötajaga oli piirkonnas kolm keskmist ettevõtet. Ainult ettevõttes Eesti Hõõvelliist OÜ töötas üle 200 töötaja. Vallas ei ole ühtegi suuret ettevõtet, kus on üle 250 töötaja.

Ettevõtete hulk on viimase nelja aasta lõikes muutunud (350 ... 368 ... 382 ... 345). Kui kolme esimese aasta jooksul ettevõtte arv kasvas, siis 2017. aastal ettevõtete arv vähenes 10% võrra võrreldes 2016. aastaga. Samal ajal ettevõtete käive ja kasum kasvasid, vastavalt 5% ja 68%. Vaatamata sellele, et ettevõtete arv 2017. aastal vähenes, kasvas ettevõtete käive keskmiselt 15 %.

40% uuritud ettevõtetest tegeles põllumajanduse ja metsamajandusega, 11% ehituse, 10% hulgi- ja jaekaubandusega ning 8% töötleva tööstusega. Põllumajanduse arengut Põhja-Sakala vallas on soodustanud piirkonnas paiknevad kõrge viljakusega põllumaad. Kõige suuremad kasumid olid 2017. aastal töötleva tööstuse ja põllumajandus-ettevõtetel.

Kahjumiga tegutsesid majutus- ja toitlustusettevõtted. Maksu- ja tolliameti andmetel on Põhja-Sakala valla põllumajanduse ja metsanduse ning töötleva tööstuse ettevõtete keskmised palgad 2019. aastal Eesti keskmisest kõrgemad. Võrreldes ettevõtete majandusnäitajaid ka naaberomavalitsuste (Tori, Mulgi, Türi ja Viljandi valla) ettevõtete andmetega, selgus, et:

- põllumajanduse ja metsanduse ning töötleva tööstuse valdkonna palgad on naaberomavalitsuste palkadest kõrgemad, samas
- teiste valdkondade palgad on naabrite omadest madalamad;
- Põhja-Sakala valla ettevõtete ekspordimaht oli 2018. aastal naabritest oluliselt suurem.

Vaadates viimase 15 kuu palkasid Põhja-Sakala valla ettevõtetes, olid:

- kõige madalama palgaga majutus- ja toitlustusvaldkond, kus keskmised palgad jäid kohati alla miinimumpalga;
- järgnesid infrastruktuuri (taristu) ja veonduse valdkonna ettevõtete palgad;
- kõige kõrgemad olid töötleva tööstuse, põllumajanduse ja metsanduse ning ehitusvaldkonna töötajate palgad.

Ankeetküsitluse olulisemad küsimused ja arvamused:

I osa uuringust: Ettevõtete tegevus, tulevik ja side kogukonnaga

Kas ettevõtte on teinud viimase viie aasta jooksul omavahenditest olulisi investeeringuid?

Vastajatel oli võimalik valida: tootearendus, inimkapital, tootlikkus, turundus ning ei ole teinud investeeringuid. Tootlikkuse oli investeerinud 30% vastajatest, järgnesid investeeringud inimkapitali ja tootearendusse, kuhu investeeris vastavalt 28% ja 26% ettevõtetest. Investeeringuid ei olnud teinud 4% ettevõtteid. Inimkapitali investeerisid eeskätt noored ja staažikad ettevõtted. Suuremate mikroettevõtete jaoks oli kõige olulisemaks investeerimine tootearendusse.

Kas ettevõtte on kasutanud viimase viie aasta jooksul EL või riigi toetusi?

Eelkõige on toetusi taotlenud kauem tegutsenud ettevõtted. Toetuse taotlemisel olid aktiivsemad keskmised ettevõtted. Küsitlusest nähtus, et 67% ei ole toetusi üldse taotlenud viimase viie aasta jooksul. 5% oli neid, kes on taotlenud, aga ei ole saanud. Toetusi taotlesid turismi, majutuse ja toitlustuse, tööstuse, muude teenuste ning metsanduse valdkonna ettevõtted.

Kas ettevõttel on kavas teha järgmise viie aasta jooksul investeeringud?

Neljast vastajast kolm (77%) pigem investeerib või kindlasti investeerib järgmise viie aasta jooksul. 17% ettevõttest ei plaani investeeringuid teha. Teistega võrreldes on vähem kindlad investeeringu tegemistes väiksemad ettevõtted ja 6–12 aastat tegutsenud ettevõtted.

Ettevõtete tööjõuvajadus 2019–2020 aastatel?

Inimesi vajab juurde 36% ettevõtetest, so natuke rohkem kui iga kolmas kõigest vastanud ettevõtetest. 3% ettevõtetest plaanib töötajaid vähendada.

Kõige rohkem plaanivad tööjõudu palgata noored ettevõtted ja kõige vähem keskmise vanusega ettevõtjad. Suurem vajadus on ettevõtetel, kus töötab täna kuni kolm töötajat.

Kui suur hulk ettevõtete töötajaid elab Põhja-Sakala vallas?

Ettevõtete suuruse kasvades kasvab teistest omavalitsustest pärit töötajate osakaal. Keskmise vanusega ettevõttel on kõik töötajad pärit oma vallast. Kõige suurem oli väljastpoolt valda töötajate hulk suurematel ettevõtjatel. 10% väikeettevõtjaid ei tea oma töötajate elukohta.

Kas ja kuidas on ettevõtte toetanud kohaliku elu ja kogukonna arengut viimasel viiel aastal?

Võimalik oli vastata: rahaline panus üle 1000 euro, rahaline panus kuni 1000 eurot, mitterahaline panus või ettevõtte ei ole eraldi toetanud kohaliku elu arengut.

Küsitlusest nähtus, et mitterahaliselt olid panustanud 42% ettevõtetest, sh väikesed ja nooremad ettevõtted (20%). Keskmiselt 22% ettevõtteid ei ole panustanud kogukonna arengusse. Suurema panuse rahaliselt (üle 1000 €) on andnud staažikad ja keskmise suurusega ettevõtted (kokku 19%), kuni 1000 € (samad, kokku 17%). Kokku on aga panustanud kogukonna arengusse erineval moel ligikaudu 80% vastajatest. Näitena mitterahalise panusena on osa ettevõtjaid pakkunud tasuta transporti.

II osa uuringust: Probleemid ja ootused omavalitsusele

Palun hinnake, kui olulised on järgmised probleemid teie ettevõtte tegevuses.

Probleemid jaotati kolme suuremasse gruppi:

- infrastruktuur (taristu) ja keskkond;
- ettevõttega seotud probleemid;
- riik, kohalik omavalitsus ja kogukond.

Ettevõtjate hinnangul on kõige probleemsemad valdkonnad internet, mobiililevi ja teed. Vastajad hindavad teiste teemadega võrreldes positiivsemalt vallavalitsuse asjaajamist,

ettevõtluseks vajaliku maa olemasolu, kohaliku omavalitsuse suhtumist ning vee- ja kanalisatsioonisüsteemide olemasolu.

Teistega võrreldes on väiksemad mikroettevõtted hinnanud paljusid teemasid positiivsemalt. Nende jaoks on kõige suuremaks probleemiks spetsialistide leidmine. Kõige olulisemad ettevõtete suurusega seotud erinevused on interneti ja spetsialistide teemadel. Neil kahel teemal hindavad väikesed ettevõtted probleeme väga kriitilisteks. Suuremate mikroettevõtete jaoks on suurimaks probleemiks teed.

Kõige kõrgemalt on ettevõtjad hinnanud omavalitsuse poolset asjaajamist, mis puudutavad planeeringuid, lubasid ja muid menetlusi. Samuti on päris kõrge hinnangu saanud ka kohaliku omavalitsuse hoiakud ja suhtumine ettevõtjatesse. Ettevõtte oma tegevuses hinnati kriitiliselt omavahendite nappust investeringuteks ja samuti kvalifitseeritud spetsialistide puudumist.

Piirkonda peeti turvaliseks ning muret ei valmista maaküsimused ega vee- ja kanalisatsiooniteemad. Kohalik omavalitsus on koos vee-ettevõtjaga ehitanud valmis ligikaudu 90% valla vee- ja kanalisatsioonisüsteemist.

Mida saaks vallavalitsus teha teie ettevõtte toetamiseks või ettevõtluse arendamiseks vallas üldisemalt?

Koondatult olid ettepanekud ja soovid järgmised:

- jätkata juba väljakujunenud tava ettevõtluse toetamist;
- kiire andmeside (internet ja mobiililevi) arendamine ja tagamine;
- kvaliteetsete elamisvõimaluste puudumine (rent ja ost);
- puudus on kaasaegsetest üürikorteritest;
- kruusateede hooldus kevadest sügiseni võiks olla regulaarne;
- koostöö suureettevõtete ja töötajate elamisvõimaluste parendamiseks;
- parandada ühistransporti;
- tähtis oleks austada seadust – vald ei saa toimida nii nagu heaks arvab;
- toetada valla väikeettevõtlust;
- tööstusvaldkonna kiirem arendamine;
- ühine turundus turismivaldkonnas;
- vald peaks kasutama kohalike ettevõtete teenuseid, mitte hankima suurfirmadelt odavat ja mittekvaliteetset teenust.

Vallavalitsus peab kohtlema kõiki ettevõtjaid võrdsetel põhimõtetel. Ei tohi olla võrdsetest võrdsemad. Põhja-Sakala vald ei ole ainult Suure-Jaani, vaid sinna kuuluvad ka teised üksused, sh ka ääremaad.

Vallavalitsus saab tellida teenust ja sõlmida pikemaajalisi koostöölepinguid, mis tagavad maapiirkonna ettevõtjale finantsilise stabiilsuse ja hädavajaliku investeerimisvõimaluse oma teenuste heal tasemel hoidmiseks.

Kui väikeettevõtjad maal suudavad hoida piisavat kvaliteeti ja taset, siis jäävad ka elanikud maale elama ja töötama.

2.2 Järeldused ja ettepanekud

Maapiirkonnas mõjutavad ettevõtte tegevust nii mikro- kui makrokeskkonnast tulenevad tegurid. Paljudes Euroopa Liidu riikides ja piirkondades, kus regionaalpoliitikaga on tegeletud aastakümneid, on ettevõtluse toetamine oluliselt tõhusam ja piirkondlikud erinevused väiksemad kui Eestis. Haldusreformi tulemusena on kohalikel omavalitsustel suurem võimekus ettevõtluskeskkonna atraktiivsemaks muutmiseks tegeleda. Oluline on ettevõtte enda vastutus piirkonnaelu korraldamisel ja kogukonna tegevuse toetamisel. Erinevate uuringute tulemusena on leitud, et lisaks majandustegevusest kasumi teenimisele on tõusnud ettevõtete sotsiaalne vastutus piirkonna arendamisel.

Uuringu informatsiooni analüüsidest leiti, et ettevõtetel läheb vallas üldiselt hästi. Parem on olukord töötlevas tööstuses, põllumajanduses ja ehituses. Raskem olukord on majutuses ja toitlustamises, kus tegevus oli kahjumis. Eriti positiivsena saab välja tuua vallas tegutsevate ettevõtete ekspordimahu suurust võrreldes naaberomavalitsuste ettevõtetega. Nelja aasta kokkuvõttena kasvas ettevõtete käive ja kasum. Paljud ettevõtted on uuendanud tehnoloogiat, mille tõttu on viimastel aastatel töötajate arv mõningal määral vähenenud.

Põhja-Sakala valla ettevõtete juhtide seas läbi viidud uuringu olulisemad hinnangud-probleemid, järeldused ja ettepanekud:

1) *valla teede olukord on halb;*

Ettepanek: riik peab hoidma korras oma teed ja leidma vahendeid ka omavalitsustele antavate tehoiu vahendite suurenemiseks. Kohalik omavalitsus peaks panustama rohkem teede korrashoidu või investeeringuteks.

2) *kiire internetilevi puudulikkus;*

Ettepanek: riik peaks toetama erinevate regionaalpoliitiliste meetmete abil hajaasustuses olevate ettevõtete ja elanike internetile juurdepääsu. Vald peaks täpsustama – millistes piirkondades on kiire internet olemas ja kus esinevad probleemid. Seda antud uuring välja selgitada ei võimaldanud. Kohalik omavalitsus peab jätkama lahenduste otsimist piirkondades, kus teenusepakkujad ei ole valmis tegema investeeringuid.

3) *mobiililevi puudulikkus;*

Ettepanek: riik peaks kehtestama teenusepakkujatele miinimumnõuded ja kontrollima nende täitmist, et pakkuda kvaliteetset mobiiliteenust ka hajaasustuses, vajadusel neid regionaalsetest vahenditest toetama.

4) *ettevõtted ootavad teenuste tarbimisel kohalike ettevõtete eelistamist;*

Ettepanek: kohalik omavalitsus peaks vaatama üle ostude korrad ning vajadusel tegema ettepanekud volikogule nende muutmiseks, mis võimaldaks ka väiksematel ettevõtetel pakkumistel osaleda.

5) *ettevõtetel puuduvad investeeringuteks vajalikud omavahendid.*

Ettepanek: selle valdkonnaga peaks tegelema vastavad ministeeriumid, kes vastutavad ka maapiirkodade käekäigu eest. Eeskätt Maaeluministeerium, kellele vastutada on Leader piirkondade tegevus ja maaelu mitmekesisistamine, aga ka Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, kes vastutab turisminduse eest. See on otseselt riigi regionaalpoliitilise tegevuse meede, mille abil on võimalik nii tegevuseid kui alustavaid ettevõtteid toetada.

Kokkuvõte

Hinnates Eesti erinevate piirkondade regionaalpoliitikat, tuleb tõdeda, et mitmed regionaalarengunäitajad on Eestis riigisiselt halvenenud ja lõhe süvenenud. Vaatamata erinevatele regionaalsetele toetustele on piirkondlikud sotsiaalmajanduslikud erisused liiga suured. Äärealade rahvastik väheneb ja koondub peamiselt Harjumaale ning Tartu piirkonda.

Töö raames tutvuti väga paljude erinevate uuringutega, mis käsitlevad ettevõtluse mõju maapiirkondades. Mitmed teemad kattuvad – näiteks toetusvajadused ettevõtete loomiseks või laiendamiseks; uute tegevuste leidmine traditsiooniliste asemel; rohkem innovaatilisi ja kaasaegsemaid lähenemisi.

Artiklis käsitleti kolme omavahel väga tihedalt seotud valdkonda:

- esiteks – regionaalpoliitika, mis peaks piirkonna arengut toetama ja eba-võrdsust nii Euroopa Liidu sees kui Eestis vähendama;
- teiseks – haldusreform, mille tulemusel peaks piisavalt suured omavalitsused kujunema, kes oleks suutelised piirkonna arengut korraldama;
- kolmandaks – maapiirkonna ettevõtlus ja ettevõtluskeskkond, mille alusel saab piirkonda nii panustada, et see oleks ettevõtetele piisavalt atraktiivne.

Kõik need kolm teemat on omavahel väga tihedalt seotud. Regionaalpoliitika kaudu on välja töötatud meetmed, mida saavad nii omavalitsused kui ettevõtjad kasutada. Omavalitsused on muutunud ühinemiste käigus piisavalt võimekateks ning saavad ettevõtlus- ja elukeskkonda arendada. Loodame, et ettevõtjatele on loodud keskkond, kus on vajalikku tööjõudu ja ettevõtlusest hoolitakse.

Läbiviidud uuring tõi välja ettevõtluse peamised probleemid piirkonnas, millest kolm olulisemad on – teede halb olukord, kiire interneti võimaluste puudumine ja mobiililevi halb kvaliteet. Omavalitsus peab nende küsimustega tegelema, osa probleeme vajavad lahenduseks koostööd teenuste pakkujatega, osalt on vaja riigipoolset abi rahaliste ressursside suurendamiseks.

Ettevõtjatele on tõsiseks takistuseks omavahendite vähesus või puudumine vajalike investeeringute tegemiseks. Siin oleks kindlasti vaja riigipoolseid regionaalpoliitilisi lahendusi, et maapiirkondadesse uueks toetusperioodiks väikeettevõtluse toetamiseks piisavalt vahendeid leida.

Kasutatud allikad:

1. **Aavasalu, T.** (2019). Ettevõtlust mõjutavad tegurid Põhja-Sakala valla näitel. Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži lõputöö. Pärnu, 62 lk. (käsikirjaline töö)
2. **Boter, H., Lundström, A.** (2005). SME perspectives on business support services: The role of company size, industry and location. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, Vol. 12 Issue: 2, pp. 244-258. [<https://doi.org/10.1108/14626000510594638>]

3. **Bullinger, H.-J.** (1997). Dienstleistungen für das 21. Jahrhundert. Gestaltung des Wandels und Aufbruch in die Zukunft/ Hans-Jörg Bullinger (Hrsg.). Stuttgart: Schäffer-Poeschel, 666 S.
4. **Euroopa Komisjon.** (2019). Eurostat. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=National_accounts_and_GDP/et#SKP_areng_ELis_kasv_alates_2013._aastast]
5. **Hankov, M., Sepp, J., Vildo, S.** (2004). Regionaalsete toetusprogrammide mõju kohalike omavalitsuste arengule. Tallinn-Tartu: Tartu Ülikool, Mattimar OÜ
6. **Kasseeah, H.** (2016). Investigating the impact of entrepreneurship on economic development: a regional analysis. Journal of Small Business and Enterprise Development, Vol. 23 Issue: 3, pp. 896-916.
7. **Lundström, A., Stevenson, L.** (2001). Entrepreneurship Policy for in the Future. Swedish Foundation for Small Business Research. Stockholm.
8. **Mereste, U.** (2003). Majandusleksikon, I ja II osa. Tallinn. Eesti Entsüklopeediatoimetus
9. **Noorkõiv, R., Raagmaa, G.** (2013). Globaliseeruv Eesti küla. Avaneva maailma arenguvõimalused ja ohud. Kogukonna arendustegevuse käsiraamat. 72 lk. [<https://kodukant.kovtp.ee/documents/1727611/3730742/K%C3%A4siraamat.pdf/32b40ecd-fc0c-410a-96ff-cda1c375c7ca>]
10. **North, D. & Smallbone, D.** (2006). Developing entrepreneurship and enterprise in Europe's peripheral rural areas: Some issues facing policy-makers. European Planning Studies, 14:1, 41-60, DOI: 10.1080/09654310500339125
11. **Peat, R.** (2003). Values drive values. Business Review. Volume 5, Number 2
12. **Põllumajandusministeerium.**(2012). Maapiirkonna ettevõtjate olukord, arengutrendid ning toetusvajadus. Uuringu lõpparuanne. Tartu: Eesti Maaülikool. 368 lk. [https://www.agri.ee/sites/default/files/public/juurkataloog/MAAELU/UURINGU_D/2012/uuring_maattevotlus_2012_aruanne.pdf]
13. **Rahandusministeerium.** (2018). Eesti regionaalarengu strateegia 2014-2020 elluviimise 2017. aasta seirearuanne. Tallinn. 24 lk.
14. **Rahandusministeerium.** (2015). Haldusreformi kontseptsioon. [https://haldusreform.fin.ee/static/sites/3/2017/02/151218_haldusreformi_kontsept_sioon.pdf]
15. **Raudjärv, M.** (2003). Ettevõtluskeskkonna majanduspoliitiline käsitlus: Ettevõtetmajandus Eestis ja Euroopa Liit. Tallinn-Pärnu: Tartu Ülikool, Tallinna Tehnika ülikool, Mattimar OÜ, 2003, lk. 146-153. [www.mattimar.ee/publikatsioonid/ettevottemajandus/2003/15_Reiljan]

- 16. Sternberg, R.** (2012). Do EU Regional Policies Favour Regional Entrepreneurship. Empirical Evidence from Spain and Germany. *European Planning Studies*, 20:4, 583-608 DOI: 10.1080/09654313.2012.665030
- 17. Swianiewicz, P.** (2017). If territorial fragmentation is a problem, is amalgamation a solution? – Ten years later. *Local Government Studies*
- 18. Tavares, A. F.** (2018). Municipal amalgamations and their effects: a literature review. *Miscellanea Geographica- Regional Studies on Development*. Vol.22, No. 1, 2018, pp. 5-15